

Türkiye’de Finansal Okuryazarlık: Ortaöğretim Kademesindeki Öğretim Programlarının Finansal Okuryazarlık Açısından İncelenmesi

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Bekir KUL¹, Meryem ÖZOĞLU², Ömer SARICA³

1 Dr., Millî Eğitim Uzmanı, MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, bekir.kul@meb.gov.tr, ORCID: 0000-0001-6687-717X.

2 Dr., Millî Eğitim Uzmanı, MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, meryem.ozoglu@meb.gov.tr, ORCID: 0000-0001-6263-6993.

3 MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, omer.sarica@meb.gov.tr, ORCID: 0000-0001-7033-2738.

Gönderilme Tarihi: 02.06.2023 Kabul Tarihi: 08.11.2023 DOI: 10.37669/milliegitim.1309148

Atf: “Kul, B., Özoglu, M., Sarica, Ö. (2023). Türkiye’de finansal okuryazarlık: ortaöğretim kademesindeki öğretim programlarının finansal okuryazarlık açısından incelenmesi. *Millî Eğitim*, 52 (Özel Sayı), 137-172. DOI: 10.37669/milliegitim.1309148”

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaöğretim kademesinde uygulanan öğretim programlarının kazanımlarında yer alan finansal okuryazarlıkla ilgili kavramları inceleyerek finansal okuryazarlık ile ilgili mevcut durumu ortaya koymak ve geliştirmeye açık alanlara yönelik politika önerileri sunmaktır. Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve Haftalık Ders Çizelgelerinde yer alan ortak ve seçmeli dersler arasında belirlenen 30 öğretim programı finansal okuryazarlık açısından ders ve sınıf seviyelerine göre incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen öğretim programlarından 20’sinde finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların yer aldığı belirlenmiştir. Bu programlardan 8’inin ortak, 12’sinin ise seçmeli derslere ait olduğu tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunmayan 10 öğretim programının ise 4’ünün ortak 6’sının seçmeli derslere ait olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, karar alıcılar ve politika belirleyiciler için finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını amaçlayan öğretim programı, mevzuat, strateji ve politika alanında kanıt temelli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: finansal okuryazarlık, finansal eğitim, bütünselik beceriler, ortaöğretim, öğretim programları

Financial Literacy in Türkiye: An Analysis of Secondary Education Curricula in Terms of Financial Literacy Concept and Perspective

Abstract

The aim of this study is to examine the concepts related to financial literacy in the outcomes of the curricula implemented at the secondary education level, to reveal the current situation regarding financial literacy, and to provide policy recommendations for areas open to improvement. In this study, in which the qualitative research method was preferred, 30 curricula prepared by the Ministry of National Education and determined among the common and elective courses in the High School Weekly Course Schedule were examined in terms of financial literacy according to course and grade levels. It was determined that 20 of the curricula examined within the scope of the study included concepts related to financial literacy. It was determined that 8 of these curricula belonged to common courses and 12 of them belonged to elective courses. In the 10 curricula that did not include concepts related to financial literacy, 4 of them were common and 6 of them belonged to elective courses. In line with the findings of the study, evidence-based recommendations are presented for decision-makers and policymakers in the field of educational curriculum, legislation, strategies, and policies aimed at improving and expanding financial literacy.

Keywords: *financial literacy, financial education, integrated skills, secondary education, curricula*

Giriş

Eğitim ile sosyoekonomik gelişmişlik arasında birçok başarılı örnekte olduğu gibi güçlü ve kanıtlanmış bağlar bulunmaktadır. Bir ülkenin iş gücünün kalitesi, beceri düzeyi ve bilgi birikiminin toplamına karşılık gelen beşerî sermayenin gelişiminde kritik roller üstelenen ideal bir eğitim sistemi bireylerin beceri ve bilgi seviyelerini, istihdam edilebilirliklerini ve üretkenliklerini artırarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Günümüzde geleceğin vatandaşları olan öğrenciler finansal geleceklerinin sorumluluğunu üstlenmelerini zorunlu kılan ve giderek karmaşıklaşan bir dünyada büyümektedir. Bir taraftan bağımsız yaşamayı ve sosyal hayata aktif katılım sağlamayı öğrenen genç yetişkinlerin, günlük yaşam için bütçe yapma, doğru finansal seçimlerde bulunma, riskleri yönetme, ‘zor günler’ için birikim yapma, yönetilemez borçlar almaktan kaçınma ve iş hayatına hazırlık yapmayı da öğrenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda finansal okuryazarlık, bireylerin toplumsal hayata katılımları için temel bir

yaşam becerisi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında finansal okuryazarlığın önemli bir bileşeni olan tasarruf davranışı ekonomik bağımsızlığı kazanmaya katkı sağlaması ve krediye bağımlılığı azaltması açısından büyük önem arz etmektedir (Atkinson ve Messy, 2012).

Günümüzde birçok finansal ürün ve hizmete kolayca erişebilmekte, gittikçe karmaşıklaşan ürün ve hizmetler doğru seçimler yapmayı daha da zorlu hale getirmektedir. Bu karmaşıklığa daha fazla küresel bağlantı, iletişim ve sosyal etkileşimler ile tüketici davranışlarında büyük değişiklikler getiren ekonomik ve teknolojik gelişmeler de eklenmektedir. Böyle bir ortamda yanlış finansal kararların bireyler, aileleri ve toplum üzerinde uzun süreli etkilerinin olması kaçınılmazdır (Altıntaş, 2008; Cole, Sampson ve Zia., 2009; Willis, 2008).

Finansal okuryazarlık bireyleri olduğu kadar toplumu da etkilemektedir. Düşük finansal okuryazarlık seviyeleri aynı zamanda daha düşük bir yaşam standardı, psikolojik ve fiziksel refahta azalma ve devlet desteğine daha fazla bağımlılık ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda finansal okuryazarlıkla ilgili eğitimler kayda değer farklar oluşturma potansiyeline sahiptir. Finansal eğitimler gençleri, hayatlarının sorumluluğunu üstlenmeleri ve kendileri ve aileleri için daha güvenli bir gelecek inşa etmeleri için bilgi, beceri ve güvenle donatabilir ve güçlendirebilir. Finansal eğitimin desteklenmesi kamu, özel sektör ve sivil paydaşlar tarafından insan sermayesine uzun vadeli kritik bir yatırım olarak görülmektedir.

Finansal okuryazarlık, bireylerin daha fazla finansal özgürlüğe sahip olduğu küreselleşme ile birlikte finans literatüründe yeni bir kavram haline gelmiştir. Bu kavramın ortaya çıkışı davranışsal finans kavramı ile de doğrudan ilişkilidir. Bireylerin finansal özgürlüğünü ve kendi kararlarını alabilmesini temel alan davranışsal finans alanı ile birlikte bireylerin finansal karar alma süreçlerinde etkili olan değişkenler incelenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda en doğru uygulama bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerini artırmak olacaktır (Bağcı ve Kahraman, 2020).

Akademik çalışmalarda ve kurumsal açıklamalarda finansal okuryazarlıkla ilgili farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. İşletmeler açısından bakıldığında finansal okuryazarlık bütçe belirleme, tasarruf ve yatırım yapma, borçlanma ve borç verme, sigortalama ve risk dağıtımı gibi konularda bilinçli kararlar alma yeteneğinin geliştirilmesini ifade etmektedir (Bodie, 2006). Bireysel açıdan finansal okuryazarlık, finansal araçlar ve kavramlar hakkında bilgi sahibi olunması ve böylelikle farklı yatırım seçenekleri arasından doğru seçimi yapabilecek farkındalığa sahip olunmasıdır (Lusardi, 2006).

Finansal okuryazarlık kavramı tanımlanırken genel olarak “*finansal kavramlar hakkında temel bilgileri anlayabilmek ve bunları edinmek, finansal yönetim becerisi, doğru finansal kararlar alabilme becerisi ve finansal kararlar alırken öngörülü olmak ve geleceğe dönük planlamaları doğru şekilde yapabilmek*” bağlamlarında açıklamalar yapılmaktadır (Gökmen, 2012).

Finansal kavramlar hakkında temel bilgileri edinme ve finansal kavramları anlayabilme bağlamında; bütçe oluşturma, tasarruf etme, yatırım araçları ve sigorta gibi temel konuları (Worthington, 2006) içeren finansal okuryazarlık; faiz, enflasyon ve risk gibi finansal kavramları bilmeyi de kapsamaktadır (Lusardi, 2008). Finans alanında okuryazarlık seviyesine ulaşmış bireyler edindikleri kazanımlar sayesinde doğru kararlar alabilirler (Çam ve Barut, 2015; Er, Temizel ve Özdemir, 2014; Fettahoğlu, 2015; Gökmen, 2012; Karabacak, 2015).

Finansal okuryazarlık bir yönetim becerisi olarak ele alındığında, bireylerin finansal bilgi ve kanıt dayalı kararlar alarak finansal durumlarını yönetebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Alkaya ve Yağlı, 2015). Finansal okuryazarlık, bireylerin kişisel finans yönetimi becerilerini geliştirmesini ve mali konularla ilgili bilinçli kararlar almasını sağlayan önemli bir kazanımdır.

Finansal okuryazarlığı “doğru finansal kararlar alabilme bağlamında” bireylerin ekonomik kaynakların doğru kullanılmasına ve yönetilmesine ilişkin veriye dayalı bilinçli değerlendirme ve yorumlar yapabilme ve doğru kararlar alabilme becerisi olarak tanımlamak mümkündür (Noctor, Stoney ve Stradling, 1992). Finansal araçların seçiminde kanıt temelli kararlar alabilmeyi sağlayan yetkinlik seviyesini ifade eden finansal okuryazarlık, doğru finansal kararlar alarak ekonomik refahı elde etmek amacıyla ihtiyaç duyulan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların bütünüdür (Atkinson ve Messy, 2012; Temizel ve Bayram, 2011). Finansal okuryazarlık, bireylerin kredi erişimini artırırken, tasarruf ve yatırım becerilerini geliştirmelerine de yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda finansal istikrarı sağlayarak ekonomik krizlere karşı dayanıklılığı da artırmaktadır.

İşletmeler açısından ele alındığında finansal okuryazarlığın başarılı bir şekilde işletme yönetimi ve sürdürülebilir büyümede hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir. İşletme sahipleri ve yöneticileri, finansal konularda bilgi sahibi olmalı ve finansal verileri etkili bir şekilde yönetebilmelidir. Bu, işletmenin finansal başarısını artırmak ve rekabet avantajı elde etmek için gereklidir. Ayrıca mikrofinans ve küçük işletmelerin desteklenmesi, ekonomik kalkınma için önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Finansal okuryazarlık serbest piyasa ekonomisi ile birlikte büyük önem kazanmıştır. Finansal araçlar konusunda bilgili bireylerin daha bilinçli tüketiciler olmaları

beklenmektedir. Bu nedenle tüketicilerin doğru finansal hizmetleri doğru zamanlarda kullanabilmeleri için finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması gerekmektedir. Finansal okuryazarlık seviyesinin artmasıyla birlikte insanlar paralarını yönetebilecek, uygun finansal hizmetlere ulaşabilecek ve kapsamlı bilgi ile doğru ve etkili yatırım kararları alabileceklerdir.

Bireylerin kişisel finansal refahlarını artırmanın yanı sıra, yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesine katkı sağlayan finansal okuryazarlık, hükümetlerin ekonomik politikalarını daha etkili bir şekilde oluşturmalarına da yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlık, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve toplumsal refahın artırılması için temel bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Klein, 2007). Gelişmekte olan ülkelerdeki düşük finansal okuryazarlık düzeyinin artması, etkin yatırım kararları ile birlikte halkın refah düzeyinin artmasına da eşlik edecektir (Hathaway ve Khatiwada, 2008).

Finansal ürün ve hizmetlerdeki artışla birlikte, finansal okuryazarlığın düşük olduğu toplumlarda finansal güvenlik tehlikeye girmekte ve bu da o ülkenin finansal geleceğini tehlikeye atmaktadır. Uzun vadede finansal okuryazarlık, finansal ürün ve hizmetlere olan talebin yanı sıra insanların refah seviyesini de artırmaktadır. Planlı eğitim faaliyetleri sayesinde bir toplumdaki düşük gelir düzeyine sahip kişilerin finansal okuryazarlık konusunda bilinçlendirilmeleri refah artışına olumlu anlamda katkı sağlamaktadır. Özetle kaliteli finans eğitimi verilmesi hem bireyin hem de ilgili ülke ekonomisinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Bağcı ve Kahraman, 2020).

Özellikle son 20 yıllık süre zarfında finansal okuryazarlık seviyelerini belirlemek amacıyla kamu, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar tarafından farklı ülkelerde anket tekniğine dayalı saha çalışmaları uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler finansal okuryazarlık düzeyinin genel olarak düşük olduğunu göstermiştir. Bu durum, doğru finansal ürünleri seçme konusundaki genel yetersizlikleri ve genellikle sağlam bir finansal planlama yapma konusundaki ilgisizlikleri ile kendini göstermektedir. Çocukların erken yaşlardan itibaren farklı kariyer ve eğitim seçenekleri arasında seçim yapmalarına yardımcı olacak becerileri geliştirmeleri gerekmektedir.

2005 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), finansal eğitimin mümkün olduğunca erken başlamasını ve okullarda öğretilmesini tavsiye etmiştir. Finansal eğitimin okul müfredatının bir parçası haline getirilmesi adil ve etkili bir politika aracıdır. Uzun vadeli bir süreç gerektiren finansal eğitimin erken yaşlardan itibaren müfredata dahil edilmesi, çocukların eğitimlerinin her aşamasında sorumlu finansal davranışlar geliştirebilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini sağlar. Bu özellikle önemlidir çünkü ebeveynler çocuklarına para hakkında bilgi vermek için yeterli donanımına sahip olmayabilirler.

Finansal okuryazarlık seviyeleri dünya genelinde genel olarak düşüktür. Batı Avrupa ülkelerinde de uygulanan anket sonuçları, toplumun genelinin finansal okuryazarlık seviyesinin beklentilerin aksine istenilen seviyede olmadığını; gençler, kadınlar ve yaşlılar ile yüksek öğretime devam edememiş bireylerin oluşturduğu toplumsal gruplarda belirgin düzeyde düşük olduğunu göstermektedir. Araştırmalar sonucunda katılımcıların büyük kısmının doğru finansal kararlar alma konusunda yeterliliğe sahip olmadığı, tasarruf ve yatırımla ilgili kavram ve araçlara yeterince hâkim olmadıkları görülmüştür (Lewis ve Messy, 2012).

Önemini ve görünürlüğünü giderek artıran finansal okuryazarlık ve finansal beceriler, tüketicilerin finansal kavram ve araçlar konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarının ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası kuruluşların, devlet kurumlarının, bankaların, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer ilgili tüm kurum ve kuruluşların ilgisini üzerine çekmiştir. Finansal okuryazarlıkla ilgili olarak ortaya çıkan bu olumsuz tablo Avrupa’da birçok ülkede, bireylerin finansal okuryazarlıkla ilgili yeterliklerini ve becerilerini artırmaya yönelik önemli plan, program, çalışma ve uygulama ile toplumun farklı kesimlerine yönelik kampanyaların başlatılmasına neden olmuştur.

Uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen ankete dayalı çalışmalarda, düşük gelir seviyesindeki ülkelerde finansal okuryazarlık seviyesinin üst gelir seviyesindeki ülkelere göre daha düşük olduğu görülmüştür. OECD-Uluslararası Finansal Eğitim Ağı tarafından Türkiye’nin de dahil edildiği “Yetişkin Finansal Okuryazarlık Yetkinlik Anketi”nden elde edilen verilere bakıldığında ülkemiz finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum seviyesinde 21. sırada, katılımcı 17 OECD üye ülkesi arasında ise 15. sırada yer almıştır. OECD tarafından gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları ülkemizde finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması ve bu alandaki eğitimlerin toplumun tüm kesimlerine yayılmasının gerektiğini göstermiştir (OECD, 2011).

Finansal okuryazar olan bireyler ekonomiyle ilgili kararlarında öngörülü olurlar, doğru planlamalar yapabilirler ve ekonomideki gelişmeleri etkileriyle birlikte yorumlayabilirler (Lusardi ve Tufano, 2009; Şantaş ve Demirgil, 2014). Bazı akademik çalışmalarda finansal okuryazarlık becerileri düşük olan bireylerin bireysel kazancını dikkate alarak harcama yapma ve borç yönetimi konusunda başarısız oldukları görülmüştür (Hastings vd., 2012).

OECD 2005 tavsiyeleri doğrultusunda, giderek artan sayıda ülke finansal okuryazarlığın önemini kabul etmekte ve finansal eğitimi okul müfredatına dahil etmektedir. Ancak politik mekanizmalarda boşluklar, yeterli kaynak ve materyalin olmaması, öğretim programlarının yoğunluğu ve yeterli uzmanlaşmanın olmaması gibi aşılması gereken önemli engeller bulunmaktadır. Diğer birçok alanda olduğu gibi finansal

okuryazarlıkta başarının tek bir reçetesi yoktur, ancak en fazla ilerleme kaydeden ülkelerin OECD ve Uluslararası Finansal Eğitim Ağı (INFE) tarafından desteklenen aşağıdaki ilkeleri benimsedikleri görülmektedir:

- Okullarda finansal eğitim, eşgüdümlü bir ulusal stratejinin parçası olmalıdır.
- Öğretim programının unsurlarını tam olarak içeren bir öğrenme çerçevesi olmalıdır.
- Ulusal düzeyde finans okuryazarlığı eğitimine tahsis edilmiş özel bir bütçe oluşturulmalıdır.
- Mümkün olduğunca erken, ideal olarak örgün eğitimin başlangıcından itibaren finans eğitimi başlamalı son kademeye kadar devam ettirilmelidir.
- Finansal okuryazarlıkla ilgili eğitimler ideal anlamda okul müfredatının temel bir parçası olmalıdır. Finansal okuryazarlık ‘tek başına’ bir ders olarak öğretilbilir ancak mevcut derslere entegre edilmesi de etkili olabilir.
- Öğretmenler finansal okuryazarlığın önemi ve ilgili pedagojik yöntemler konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Okullar ve öğretmenler için kolay erişilebilir, objektif, yüksek kaliteli ve etkili öğrenme araçları ve pedagojik kaynaklar bulunmalı ve bunlar eğitim seviyesine uygun olmalıdır.
- Öğrencilerin ilerlemeleri değerlendirilmeli ve başarıları tanınmalıdır (OECD/INFE, 2012).

Okul çağındaki çocukların ve gençlerin finansal risklere daha fazla maruz kalmaları ve artan teknoloji kullanımı sebebiyle karmaşık finansal araçlarla karşılaşmaları, bu gruplara yönelik finansal eğitimin önemini artırmaktadır. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusun fazla olduğu ülkelerde gençlere yönelik finansal eğitim faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde finansal okuryazarlıkla ilgili olarak birçok kurum, kuruluş ve organizasyon faaliyetler yürütmektedir.

Türkiye’de finansal kapsayıcılık ve finansal eğitimle ilgili çalışmaların daha planlı ve programlı bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları” belgesi hazırlanmıştır. 5 Haziran 2014 tarihli ve 29021 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları” belgesinde benimsenen temel politikanın finansal ürün ve hizmetlere erişim alanında ülkemizin göstergeleri ve finansal altyapının gelişmişliği dikkate alınarak talep yönünün kuvvetlendirilmesi ol-

duğu belirtilmiştir. Söz konusu strateji belgesi ve eylem planlarında finansal eğitim ve finansal tüketicinin korunması alanlarında toplam 55 adet eylem ve bu eylemlerden sorumlu olan kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir. Belgede ilgili alanlardaki ulusal stratejinin temel amacının; finansal ürün ve hizmetlerin tüm kesimlere yayılması, finansal sistem dışında kalan kişilerin sisteme dâhil edilmesi, mevcut ürün ve hizmetlerin kalitesinin ve kullanımının artırılması; bu çerçevede, stratejinin hedefi bilgi ve bilincin artırılması yoluyla finansal ürün ve hizmetlere erişim ile finansal ürün ve hizmetlerin kullanımının artırılması, ayrıca ilgili aktörlerin öncülüğünde finansal tüketicinin korunmasına yönelik etkin tedbirlerin alınması olduğu belirtilmektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2014). Finansal erişim, eğitim ve tüketicinin korunmasına yönelik ulusal üst politikaların ilanı ile birlikte Sermaye Piyasası Kurulu 2014 yılı itibariyle OECD/INFE Danışma Kurulu’nda temsil edilmeye başlanmıştır (Sermaye Piyasası Kurulu, 2014).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası gerçekleştirdiği finansal okuryazarlık ve ekonomi eğitimi çalışmaları ile toplumsal farkındalık ve bilinç oluşturmaya amaçlanmaktadır. “Herkes İçin Ekonomi” programında ekonomiye ve merkez bankacılığına yönelik ilgiyi canlı tutmak, bilgi ve farkındalık seviyesini yükseltmek için farklı hedef kitlelerine uygun içerikler sunulmaktadır (TCMB, 2018).

Finansal okuryazarlıkla ilgili çalışmalar yürüten diğer bir kurum ise Borsa İstanbul’dur. Borsa İstanbul finansal okuryazarlığın artırılması ve potansiyel yatırımcıların bilgilendirilmesi amacıyla videolar hazırlayıp, bu videoları sosyal medya hesapları ve resmi internet sitesi aracılığıyla paylaşmıştır. Özellikle Covid-19 Pandemisi döneminde başlayan uzaktan eğitim sürecinde Borsa İstanbul tarafından hazırlanan videolar TRT EBA TV Lise kanalında öğrencilerin istifadesine sunulmuştur. Bu tür çalışmalar öğrencilerde tasarruf bilincinin oluşturulmasını ve finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasını hedeflemektedir (Borsa İstanbul, 2020).

Finansal okuryazarlıkla ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı da farklı kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde farklı alanlarda çalışmalar yürütmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (OGM) ile UNICEF iş birliğinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda yayınlanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nde vurgulanan 11 okuryazarlık alanı içerisinde “Finansal Okuryazarlık” becerisine de yer verilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023a). Bu modele göre finansal okuryazarlık 5 bütüncül beceriden oluşmaktadır. Tablo 1’de K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nde finansal okuryazarlık için önerilen bütüncül beceriler ve süreç bileşenleri görülmektedir.

Tablo 1

K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli'nde Finansal Okuryazarlık İçin Önerilen Bütünleşik Beceriler ve Süreç Bileşenleri

Bütünleşik Beceriler	Süreç Bileşenleri
Geliri Anlama	Gelire erişim yollarını fark etmek
	Gelir kaynaklarını sıralamak
	Gelir ve harcama arasında ilişki kurmak
	Gelir ve satın alma gücünü ilişkilendirmek
Para Yönetimini Sağlama	Finansal planlama yapmak
	Finansal karar almak
	Banka işlemlerini yürütmek
	Riski yönetmek
Bilinçli Harcama Yapma ve Borçlanma	Bilinçli harcama yapmak
	Borçlanmayı yönetmek
Düzenli Tasarruf Yapma ve Yatırımları Yönetme	Tasarruf ve yatırım yapmanın gerekçelerini sorgulamak
	Tasarruf ve yatırım ilkelerini kavramak
	Tasarruf ve yatırım araçlarını seçmek
	Tasarruf ve yatırım stratejilerini uygulamak
Finansal Teknolojilere (Fintech/Fintek) Uyum Sağlama	Finansal teknolojileri tanımak
	Finansal teknolojileri kullanmak
	Finansal teknolojilerde riskleri algılamak

Okuryazarlık becerileriyle ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışma da eğitim sürecinde öğretmenlere rehberlik etmesi amacıyla hazırlanan “Finansal Okuryazarlık Becerileri El Kitabı”dır. Finansal okuryazarlığın 21. yüzyıl becerileri ile bütüncül eğitim anlayışı bağlamında ele alındığı rehber kitapta finansal kavramlar, bütçe, tüketim, tasarruf, tüketicici ve tüketicinin korunması konularında öğrencilerin finansal okuryazarlık becerileri edinmeleri amacıyla farklı etkinlikler sunulmuştur (MEB,2023b).

Uluslararası düzeyde, 2010 yılında G20 liderleri tarafından onaylanan finansal istikrar ve kapsayıcı kalkınma için iyileştirilmiş yenilikçi finansal kapsama yaklaşımı

ile dikkat çeken güncel finansal okuryazarlık kavramı, finansal sistemi güçlendirmenin ve geliştirmenin bireylerin finansal yönden eğitilmesine ve böylelikle tüketicinin korunmasına bağlı olduğu anlayışı temelinde tekrar şekillenmiştir. Uluslararası bir politika önceliği olan finansal erişim, finans eğitimi de dâhil olmak üzere talep yönlü girişimlerin, bireylerin uygun, resmi finansal ürünlere erişmesine ve bunları kullanmasına yardımcı olmada önemli bir role sahiptir. Finansal eğitiminin finansal içermedeki rolü üzerine 2010 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları, düşük finansal kapsayıcılık düzeylerinin düşük finansal okuryazarlık seviyeleri ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Atkinson ve Messy, 2013). Bireylere tasarruf bilincinin ve becerisinin kazandırılarak ekonomik birikimlerin geliştirilmesi ancak finansal okuryazarlığın tabana yayılmasıyla mümkün olacaktır. Toplumda finansal okuryazarlığın artırılması temel eğitimden başlayarak finansal eğitimin planlı ve programlı bir şekilde yaygınlaştırılması ile gerçekleşmektedir. Finansal okuryazarlığın artan öneminin bir yansıması olan bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde uygulanan öğretim programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili mevcut durum tespit edilmiş ve geliştirmeye açık alanlara yönelik politika önerileri sunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada finansal okuryazarlıkla ilgili mevcut durum literatür taraması yapılarak ortaya konulmuştur. Açık kaynaklar üzerinden yürütülen bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma, doküman ve içerik analizi tercih edildiği için etik kurul izin onayı gerekmemektedir. Çalışmanın hazırlık süreçlerinin tamamında akademik etik ilkelere uyulmuştur.

Araştırmanın Modeli ve Kapsamı

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve Ortaöğretim Düzeyi Haftalık Ders Çizelgelerinde yer alan ortak ve seçmeli derslerden seçilen 30 öğretim programı finansal okuryazarlık açısından incelenmiştir. Öncelikle “finans” alanıyla ilgili olarak alan uzmanlarının desteğiyle bir kavram listesi oluşturulmuştur. Bu listede yer alan 50 anahtar kavram çerçevesinde öğretim programlarında analizler yapılmıştır. Finansal okuryazarlık becerisi, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün UNICEF iş birliği ile yürüttüğü K12 Beceri Geliştirme Programı kapsamında hazırlanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nde yer verilen okuryazarlık becerilerindedir ve bu çalışmada kullanılan anahtar kavramlar bu Model çerçevesinde belirlenmiştir.

Finansal okuryazarlıkla ilgili mevcut durumu belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma tasarımı benimsenmiş ve durum çalışması yapılmıştır. Bu yöntem bilgi toplama, toplanan bilgileri organize etme, yorumlama ve araştırma bulgularına

ulaşma gibi basamakları içeren sistematik desen türlerinden birisidir (Merriam, 1988). Durum çalışmaları gerçekte ortamda neler olduğuna bakma, sistematik bir biçimde verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yoludur. Ortaya çıkan ürün ise, olayın niçin o şekilde olduğunun ve gelecek araştırmalar için daha detaylı olarak nelere odaklanmanın gerektiğinin keskin bir biçimde anlaşılmasıdır (Davey, 1991).

Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” modelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, hem basılı hem de elektronik dokümanların metodik bir şekilde incelenmesi veya değerlendirilmesi sürecidir. Doküman analizi yöntemi, diğer birçok nitel yöntem gibi, anlamı ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve bir sonuca varmak için verileri incelemeyi ve yorumlamayı içerir. Dokümanların incelenmesinde en sık kullanılan tekniklerden biri içerik analizi analizidir. Yazılı dokümanların içerik analizinde, metinlerde belirli sözcüklerin kaç kez tekrarlandığı, ne yönde bir yoğunluk oluştuğu, bunun işaret ettiği anlamlar incelenir ve analiz edilir (Glenn, 2009).

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında ortaöğretim kademesine ait ortak ve seçmeli 30 derse ait öğretim programı, araştırmacılar tarafından belirlenen 50 anahtar kavram çerçevesinde finansal okuryazarlık açısından incelenmiştir. Öncelikle, ilgili öğretim programlarına Millî Eğitim Bakanlığının resmi internet sitesinden ulaşılmış (MEB, 2018) ve bu programlar anahtar kavramlar çerçevesinde taranmıştır.

Yapılan incelemede anahtar kavramlar, belirlenen öğretim programlarının kazanım ifadelerine, açıklamalarına ve kazanımlara bağlı etkinlik örneklerine bakılarak taranmıştır. Bu kapsamda, belirtilen 30 derse ait 2479 kazanım incelenmiştir. Anahtar kavramlar üzerinden yapılan tarama işlemi sonrası programların tamamı araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, önemli değişkenleri keşfettiği, bunlar arasında belirli örüntüleri ortaya çıkardığı ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir. Bu süreçte, araştırmacı elde ettiği nitel verilerden hareketle bu veriler içinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve tümevarım yöntemi ile ortaya çıkarmaya çalışır (Özdemir, 2010).

Verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, elde edilen verilerin tüme varım yöntemiyle anlamlı bütünlük haline getirilmesi ve bunların frekans değerlerinin uygun bir formatta paylaşılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada, araştırmacılar tarafından derlenen veriler, Microsoft Excel programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenilirlik

Bir araştırmanın niteliği, yapılan çalışmanın güvenilir ve geçerli olmasına bağlıdır. Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi ve yansıtması anlamına gelmektedir. Bu çalışma kapsamında, uzman incelemesiyle araştırmanın geçerliği yükseltilmiştir. Araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, yapılan araştırmayı çeşitli boyutlarıyla incelemesinin istenmesi nitel bir araştırmanın geçerliğini yükselten yöntemlerden biridir. Bu yöntem uzman incelemesi olarak adlandırılmaktadır (Creswell, 2003). Bu araştırmada, elde edilen veriler ve araştırma süreci iki uzman araştırmacı tarafından incelenmiştir.

Araştırmada güvenilirlik ise aynı sonuçların veya ölçümün farklı şartlarda tekrar elde edilebilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Yani, güvenilirlik, aynı araştırma aynı yöntemlerle farklı araştırmacılar tarafından yürütülünce elde edilen sonuçların aynı ya da benzer olması durumu ile ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel yöntemin tercih edildiği çalışmalarda güvenilirliği sağlamak için en fazla kullanılan yöntemlerden biri olan tekrarlanabilirlik; aynı ya da benzer veri seti tekrar incelendiğinde aynı bulgulara ulaşıp ulaşılmadığı hakkında bilgi verir. Bu çalışmada, verilerin derlenmesi ve analiz süreci farklı araştırmacılar tarafından tekrarlanmış olup güvenirlüğün sağlandığı tespit edilmiştir.

Etik Kurul İzin Belgesi: Söz konusu çalışma doküman analizi kapsamında olduğu için Etik Kurul **İzni** alınmamıştır.

Bulgular

Öğretim programlarında yer alan kazanımlar anahtar kavramlar üzerinden incelendiğinde 20 öğretim programında finansal okuryazarlık ile ilgili kavramın olduğu buna karşın 10 öğretim programında finansal okuryazarlığa ilişkin kavramın olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 2’de finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların öğretim programlarında yer alma durumu gösterilmektedir.

Tablo 2*Öğretim Programlarında Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Yer Alma Durumu*

Öğretim Programı	Haftalık Ders Çizelgesindeki Durum	Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavram
Astronomi ve Uzay Bilimleri	Seçmeli	Var
Beden Eğitimi ve Spor	Ortak	Yok
Bilgi Kuramı	Seçmeli	Var
Bilgisayar Bilimi	Seçmeli	Yok
Biyoloji	Ortak	Var
Coğrafya	Ortak	Var
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Seçmeli	Var
Demokrasi ve İnsan Hakları	Seçmeli	Var
Diksiyon ve Hitabet	Seçmeli	Yok
Ekonomi	Seçmeli	Var
Felsefe	Ortak	Yok
Fizik	Ortak	Var
Girişimcilik	Seçmeli	Var
Görsel Sanatlar	Ortak	Yok
İslam Bilim Tarihi	Seçmeli	Yok
İşletme	Seçmeli	Var
Kimya	Ortak	Var
Mantık	Seçmeli	Yok
Matematik	Ortak	Var
Müzik	Ortak	Yok
Proje Hazırlama	Seçmeli	Var
Psikoloji	Seçmeli	Yok
Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü	Ortak	Var
Sosyoloji	Seçmeli	Var
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	Ortak	Var
Tarih	Ortak	Var
Türk Dili ve Edebiyatı	Ortak	Yok
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	Seçmeli	Var
Uluslararası İlişkiler	Seçmeli	Var
Yönetim Bilimi	Seçmeli	Var

Tablo 2 incelendiğinde finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunan 20 öğretim programının 8’inin ortak, 12’sinin ise seçmeli derslere ait olduğu; finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunmayan 10 öğretim programının ise 4’ünün ortak 6’sının seçmeli derslere ait olduğu görülmektedir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunmayan öğretim programları; Beden Eğitimi ve Spor, Bilgisayar Bilimi, Diksiyon ve Hitabet, Felsefe, Görsel Sanatlar, İslam Bilim Tarihi, Mantık, Müzik, Psikoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programlarıdır. Tablo 3’te finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların öğretim programlarında yer alma durumu gösterilmektedir.

Tablo 3

Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Öğretim Programlarında Yer Alma Durumu

Anahtar Kavram	Öğretim Programlarındaki Durum	Anahtar Kavram	Öğretim Programlarındaki Durum
alacak	Yok	haftalık	Yok
alışveriş	Yok	harcama	Var
arz	Var	harçlık	Yok
asgari	Yok	hisse	Yok
aylık	Yok	hizmet	Var
banka	Var	ihtiyaç	Var
bilanço	Var	kâr	Var
birikim	Yok	kaynak	Var
blok	Yok	kazanç	Yok
borç	Var	kredi	Var
borsa	Var	maaş	Yok
bütçe	Var	mevduat	Yok
döviz	Var	para	Var
ekonomi	Var	risk	Var
emeklilik	Var	sermaye	Var
enflasyon	Var	sigorta	Var
faiz	Var	talep	Var
finans	Var	tasarruf	Var
fintek	Yok	tüketici	Var

fiyat	Var	ücret	Var
fon	Var	üretici	Var
gelir	Var	ürün	Var
getiri	Var	varlık	Var
gider	Var	vergi	Var
girişim	Var	yatırım	Var

Tablo 3 incelendiğinde finansal okuryazarlık ile ilgili 50 anahtar kavramdan 37 tanesinin öğretim programlarında yer aldığı 13 kavramın ise yer almadığı görülmektedir. Öğretim programlarında yer almayan 13 kavram; alacak, alışveriş, asgari, aylık, birikim, blok, fintek, haftalık, harçlık, hisse, kazanç, maaş ve mevduat kavramlarıdır. Tablo 4’te ortak derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların yer alma durumu verilmektedir.

Tablo 4

Ortak Derslere Ait Öğretim Programlarında Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Yer Alma Durumu

Anahtar Kavram	Biyoloji	Coğrafya	Fizik	Kimya	Matematik	Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	Tarih	Toplam
borç								1	1
bütçe			2		1				3
ekonomi	3	39	3	4		3	8	18	78
emeklilik								1	1
enflasyon					1			1	2
faiz					1				1
finans			1					1	2
fiyat					2				2
fon							1		1
gelir					1				1
getiri					1				1
gider					1				1
girişim		1							1

harcama								1	1
hizmet		2						1	3
ihtiyaç								1	1
kâr				2					2
kaynak	1	17				1		6	25
para				1			1	2	4
sermaye								1	1
sigorta						1			1
tasarruf		1		2					3
ücret				1					1
ürün		4		2	1				7
varlık		1						1	2
vergi								1	4
yatırım					1				1
Toplam	4	64	7	6	16	5	12	38	152

Ortak derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile kavramlar en fazla Coğrafya, Tarih ve Matematik öğretim programlarında yer alırken Biyoloji ve Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü öğretim programları finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara en az yer verilen öğretim programlarıdır. Ortak derslere ait öğretim programlarında yer alan kavramları incelediğimizde ise en fazla yer verilen kavramın ekonomi ve kaynak olduğu görülmektedir. Tablo 5’te seçmeli derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların yer alma durumu gösterilmektedir.

Tablo 5

Seçmeli Derslere Ait Öğretim Programlarında Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Yer Alma Durumu

Anahtar Kavram	Astr. ve Uzay Bilimleri	Bilgi Kuramı	Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Dem. ve İnsan Hakları	Ekonomi	Girişimcilik	İşletme	Proje Haz.	Sosyoloji	Türk Kültür ve Medeniyet T.	Uluslararası İlişkiler	Yönetim Bil.	Toplam
arz			2		2	1			1	1			7
banka					2	3						1	6
bilanço					1								1
borsa					1								1
bütçe								1				1	2
döviz					2								2
ekonomi	1	1	27	1	23	7	7	1	8	10	2	4	92
enflasyon			2		5				2				9
faiz							1						1
finans						1	3					1	5
fıyat					6	1	2						9
gelir					9		3				1		13
gider							1						1
girişim			1		1	22	1						25
harcama											1		1
hizmet					6	2	13					5	26
ihtiyaç				2	2	2	6		1				13
kâr							9					2	11
kaynak			1	1	3	2	9	1			10		27
kredi						2	1						3
para			1		6		1		3				11
risk						1							1
sermaye					1	2	8						11
sigorta						1							1
talep					2	1			1				4
tasarruf							1	1					2

Tablo 6’da incelendiğinde finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların toplamda 490 ayrı yerde tekrar ettiği görülmektedir. Tablo 7’de finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların sınıf düzeyine göre sayısı verilmektedir.

Tablo 7*Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Sınıf Düzeyine Göre Sayısı*

Sınıf Düzeyi	Anahtar Kavram Sayısı
9	25
10	16
11	55
12	56
Seçmeli	338
Toplam	490

Finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlar en çok seçmeli derslerde yer alırken onu 12. ve 11. sınıflar takip etmektedir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara en az yer verilen sınıf düzeyi 10. sınıftır. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların geçtiği kazanımlara baktığımızda ise toplamda 314 kazanımda finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara yer verildiği görülmektedir. Tablo 8’de öğretim programlarındaki finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların yer aldığı kazanım sayıları ve ilgili öğretim programındaki tüm kazanımlara oranı yer almaktadır.

Tablo 8*Öğretim Programlarındaki Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kavramların Geçtiği Kazanım Sayıları ve Oranları*

Öğretim Programı	Haftalık Ders Çizelgesindeki Durum	Kazanım Sayısı	Finansal Okuryazarlık Kavramı İçeren Kazanım Sayısı	Oran (%)
Astronomi ve Uzay Bilimleri	Seçmeli	66	1	1,5
Bilgi Kuramı	Seçmeli	25	1	4,0
Biyoloji	Ortak	91	4	4,4
Coğrafya	Ortak	183	40	21,9
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Seçmeli	60	22	36,7

Demokrasi ve İnsan Hakları	Seçmeli	30	2	6,7
Ekonomi	Seçmeli	61	52	85,2
Fizik	Ortak	213	4	1,9
Girişimcilik	Seçmeli	48	33	68,8
İşletme	Seçmeli	95	60	63,2
Kimya	Ortak	127	6	4,7
Matematik	Ortak	150	6	4,0
Proje Hazırlama	Seçmeli	24	5	20,8
Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü	Ortak	45	5	11,1
Sosyoloji	Seçmeli	60	9	15,0
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	Ortak	33	8	24,2
Tarih	Ortak	81	27	33,3
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	Seçmeli	74	10	13,5
Uluslararası İlişkiler	Seçmeli	45	8	17,8
Yönetim Bilimi	Seçmeli	58	11	19,0
Toplam		1569	314	20,0

Tablo 8 incelendiğinde finansal okuryazarlık ile ilgili en fazla kazanım bulunan öğretim programlarının sırasıyla İşletme, Ekonomi, Coğrafya, Girişimcilik, Tarih, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi olduğu görülmektedir. Astronomi ve Uzay Bilimleri, Bilgi Kuramı, Demokrasi ve İnsan Hakları ise finansal okuryazarlık ile ilgili en az kazanım bulunan öğretim programlarıdır.

Öğretim programlarında yer alan finansal okuryazarlık içeren kazanımların ilgili öğretim programındaki oranına bakıldığında ise Ekonomi, Girişimcilik, İşletme, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi, Tarih, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarının sırasıyla en fazla ağırlığa sahip olan öğretim programları olduğu görülmektedir. Buna karşın Astronomi ve Uzay Bilimleri, Fizik, Bilgi Kuramı ve Matematik öğretim programları ise finansal okuryazarlık içeren kazanım oranı en az olan öğretim programlarıdır. Finansal okuryazarlık kavramını içeren tüm öğretim programlarına ait kazanımların finansal okuryazarlık içeren kazanımlara oranı ise %20’dir. Tablo 9’da sınıf düzeylerine göre finansal okuryazarlık içeren kazanımların sayıları yer almaktadır.

Tablo 9*Finansal Okuryazarlık İçeren Kazanımların Sınıf Düzeyine Göre Sayısı*

Sınıf Düzeyi	Kazanım Sayısı
9	20
10	14
11	34
12	32
Seçmeli	214
Toplam	314

Finansal okuryazarlık ile ilgili kazanımlar en çok seçmeli derslerde yer alırken onu 11. ve 12. sınıflar takip etmektedir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara en az yer verilen sınıf düzeyi ise 10. sınıftır. Tablo 10'da ortak derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile ilgili kavram içeren kazanımlar yer almaktadır.

Tablo 10*Ortak Derslere Ait Öğretim Programlarındaki Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kazanımlara Örnekler*

Öğretim Programı	Kazanım	Sınıf Düzeyi
Biyoloji	Canlıların biyolojik süreçlere, ekonomiye ve teknolojiye katkılarını örneklerle açıklar.	9
Biyoloji	Doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin önemini açıklar. b. Gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir dünya emanet edebilmek için doğal kaynakların israf edilmemesi gerekliliği vurgulanır.	10
Coğrafya	Türkiye'de nüfusun tarihsel seyrini sosyal ve ekonomik faktörler açısından değerlendirir.	10
Coğrafya	Ekonomik faaliyet türlerinin oransal dağılımına ilişkin verileri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ilişkilendirerek çıkarımda bulunur.	10
Coğrafya	Ekonomik faaliyetleri temel özelliklerine göre ayırt eder. a) Birincil, ikincil, üçüncül, dördüncül ve beşincil faaliyetlere yer verilir. b) Ulaşım ve iletişimin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerine değinilir.	10

Öğretim Programı	Kazanım	Sınıf Düzeyi
Coğrafya	Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını geri dönüşüm stratejileri açısından değerlendirir.	11
Coğrafya	Türkiye’nin maden ve enerji kaynaklarının etkin kullanımını ülke ekonomisine katkısı açısından değerlendirir.	11
Coğrafya	Farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerin tarım-ekonomi ilişkisini analiz eder.	11
Coğrafya	Üretim, dağıtım ve tüketim sektörleri arasındaki ilişkiyi ekonomiye etkisi açısından değerlendirir	11
Coğrafya	Hizmet sektörünün Türkiye’nin ekonomik kalkınmasıyla olan ilişkisini açıklar.	12
Coğrafya	Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörleri açıklar. Ülkelerin gelişiminde inovasyon, girişimcilik ve dijitalleşmenin önemine vurgu yapılır.	12
Fizik	Enerji tasarrufu için yaşam alanlarının yalıtımına yönelik tasarım yapar. a) Enerji tasarrufu için ısı yalıtım sisteminin aile bütçesine ve ülke ekonomisine olan katkısının önemi vurgulanır.	9
Fizik	Nükleer fisyon ve füzyon olaylarını açıklar. b) Nükleer reaktörlerin bilime, teknolojiye, ülke ekonomisine ve çevreye etkileri üzerinde durulur.	12
Kimya	İlaçların farklı formlarda kullanılmasının nedenlerini açıklar. b. Yanlış ve gereksiz ilaç kullanımının insan sağlığına, ülke ekonomisine ve çevreye verdiği zararlar vurgulanır.	10
Kimya	Nanoteknoloji alanındaki gelişmeleri bilim, toplum, teknoloji, çevre ve ekonomiye etkileri açısından değerlendirir.	12
Matematik	Denklemler ve eşitsizlikler ile ilgili problemler çözer. b) Farklı problem çözme stratejilerinin uygulanmasını gerektiren oran, orantı kavramlarının kullanıldığı problemlere (örneğin elektrik, su vb. fatura ve ödemeler; sayı, kesir, yaş, işçi, alım-satım, kâr-zarar, yüzde ve karışım problemleri; hız ve hareket (hız kavramı, sabit hız, ortalama hız, birimler arası dönüşüm (km/sa., m/sn.)) yer verilir; faiz, havuz, saat problemlerine girilmez.	9
Matematik	Gerçek hayat durumunu yansıtan veri gruplarını uygun grafik türleriyle temsil ederek yorumlar. ç) Tasarruf bilinci kazandırmak amacıyla ekme israfı, su israfı gibi konulara ilişkin veriler kullanılarak grafik oluşturulması sağlanır.	9

Öğretim Programı	Kazanım	Sınıf Düzeyi
Matematik	Gelir-giderleri göz önüne alarak birey, aile ve kurum bütçesi oluşturur.	11
Matematik	Üstel ve logaritmik fonksiyonları gerçek hayat durumlarını modellemede kullanır. b) İsraf ve tasarruf kavramları hakkında farkındalık oluşturacak örneklere yer verilir.	12
Matematik	Yüzde, oran ve orantı kavramlarıyla ilgili problemler çözer. Farklı para birimlerini birbirine çevirme	12
Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü	Trafik eğitiminin önemini açıklar. d. Trafik sigortası yapılmasının gerekliliği ve önemi üzerinde durulur.	9
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	Ekonomi alanında meydana gelen gelişmeleri kavrar. a) İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar millî iktisat anlayışı ve tasarruf bilinci açılarından ele alınır.	12
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	1945-1950 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri kavrar.	12
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'nin izlediği siyaset ile savaşın Türkiye üzerindeki ekonomik ve toplumsal etkilerini analiz eder. Savaş sırasında Türkiye'nin aldığı ekonomik tedbirlerin (Millî Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, karne uygulaması, tarımsal ürünlerin ordu ihtiyacına yönlendirilmesi) toplumsal hayata yansımalarına değinilir.	12
Tarih	Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar. a) Tarıma dayalı ekonomilerde artı ürünün bölüşümü ile toprak mülkiyeti ve vergilendirmenin siyasi ve sosyal organizasyonların (monarşi, feodalite, tabakalı toplum, kast sistemi) oluşmasındaki işlevleri ele alınır.	9
Tarih	Avrupa'daki gelişmelere bağlı olarak Osmanlı idari, askerî ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri analiz eder. a) Avrupalıların Amerika kıtasına ulaşmaları sonrasında Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı ekonomik değişimin Osmanlı coğrafyasında enflasyona ve toprağın ticarileşmesine yol açtığına değinilir. ç) Osmanlı Devleti'nde artan savaş finansmanını karşılamak için alınan tedbirlere (toplanan vergilerin arttırılması, iltizam ve malikâne sistemleri ve olağanüstü savaş vergileri) değinilir.	11

Öğretim Programı	Kazanım	Sınıf Düzeyi
Tarih	Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde hükümetlerin ekonomik hayat üzerinde kontrol sağlamaya yönelik çabalarını ekonomik ve politik açılarından değerlendirir. a) Kapitalist dünya ekonomisinin etkilerinin yanında plansız ve kontrolsüz kamu harcamaları ve artan savaş maliyetleri dolayısıyla 1856’dan sonraki süreçte kamu maliyesinde yaşanan borç krizleri sonucunda Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması ele alınır.	11

Ortak derslere ait öğretim programlarının büyük bir bölümünde ekonomi, ekonomik sistemler ve kaynaklar ile ilgili kavramlar yer almaktadır. Biyoloji ve Fizik öğretim programında ekonomi ve kaynaklara, Coğrafya öğretim programında ekonomik faaliyetler, kaynaklar, gelişme ve kalkınmaya, Kimya öğretim programında ekonomi ve tasarrufa, Matematik öğretim programında kâr-zarar, tasarruf, fatura ve bütçeye, Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü öğretim programında sigorta ve ekonomiye, Tarih ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarında ise ekonomi, ticaret ve vergiye ilişkin kazanımlara yer verilmiştir. Tablo 11’de seçmeli derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile ilgili kavram içeren kazanımlar yer almaktadır.

Tablo 11

Seçmeli Derslere Ait Öğretim Programlarındaki Finansal Okuryazarlık ile İlgili Kazanımlara Örnekler

Öğretim Programı	Kazanım
Astronomi ve Uzay Bilimleri	Bulunduğu yerin boylamı ile yerel zaman arasındaki ilişkiyi örneklerle açıklar. Öğrencilerin, ülkemizde de uygulanan “ileri saat uygulaması”nın ne olduğunu, niçin böyle bir uygulamaya gerek duyulduğunu ve uygulamanın ülke ekonomisine faydalarını sınıf içinde tartışmaları istenir.
Bilgi Kuramı	Bilginin ekonomik bir değeri olduğunu fark eder.
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Küreselleşen dünyadaki ekonomik, sosyokültürel ve bilimsel gelişmeleri örneklerle açıklar. a) 1980 sonrasında ABD ve Avrupa’da uygulanan neo-liberal ekonomik politikalara ve bu politikaların dünyaya yansımalarına değinilir.

Öğretim Programı	Kazanım
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	1980’li yıllarda Türkiye’deki iç ve dış gelişmeleri açıklar. a) 1980-1990 döneminde Türkiye’deki ekonomik ve politik gelişmeler üzerinde kısaca durulur.
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Demokrat Parti Dönemi’nde Türkiye’de meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyokültürel gelişmeleri değerlendirir.
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	Küresel güçlerin, enerji kaynakları üzerindeki rekabetinin Orta Doğu’daki siyasi gelişmelere etkilerini açıklar. a) Yumuşama Dönemi’nden günümüze dünyadaki enerji kaynaklarının dağılımı ve tüketimine değinilir. c) 1973 petrol krizinin sebep-sonuçları ve gelişmiş ekonomiler üzerindeki etkileri üzerinde durulur.
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	İki dünya savaşı arasındaki dönemde dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeleri açıklar. a) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı (Kara Perşembe) ve etkileri üzerinde durulur. b) Almanya’da ortaya çıkan hiper enflasyonun siyasi ve sosyal sonuçlarına (Almanya’daki siyasi kargaşa ve Nazizmin yükselişi) değinilir.
Demokrasi ve İnsan Hakları	Bilinçli bir tüketici olmak konusunda çevresindekileri yönlendirir.
Demokrasi ve İnsan Hakları	İnsan hak ve özgürlüklerinin anlamını ve özelliklerini kavrar. [!]İnsan hak ve özgürlüklerinin; dil, din, etnik köken, cinsiyet, sosyoekonomik ve kültürel farklılıklar gözetilmeksizin herkes için geçerli ve eşit olduğu vurgulanır.
Ekonomi	Arz ve talepte meydana gelen değişmelerin fiyat üzerindeki etkilerini açıklar.
Ekonomi	Bankaların ekonomideki görev ve sorumluluklarını açıklar.
Ekonomi	Belli başlı uluslararası ekonomik kuruluşları sıralar.
Ekonomi	Dış ticaret açığı ya da fazlası ile dış açığın ya da fazlasının ülke ekonomisine etkilerini değerlendirir.
Ekonomi	Dış ticaretin ülke ekonomisindeki önemini ve etkilerini açıklar.
Ekonomi	Döviz piyasasını açıklar.
Ekonomi	Ekonomide paranın yeri, önemi ve fonksiyonlarını örneklerle açıklar.
Ekonomi	Ekonomik sistem kavramını açıklayarak ekonomik sistemlerin farklılıklarını ortaya koyar.
Ekonomi	Ekonomik sistem içerisinde enflasyonun yol açtığı etkileri ortaya koyar.
Ekonomi	Enflasyon endekslerinin (TÜFE ve ÜFE) farklılıklarını açıklar.

Öğretim Programı	Kazanım
Ekonomi	Fiyat oluşumunu etkileyen faktörleri açıklar.
Ekonomi	Gelir kavramını örneklerle açıklar.
Ekonomi	İhtiyaç kavramını örneklerle açıklar. Gelir ile ihtiyaç arasında bağlantı kurulur.
Ekonomi	İstihdamın ekonomideki yeri ve önemini örneklerle açıklar.
Ekonomi	Kaynaklar ile ihtiyaçlar arasındaki dengesizliği örneklendirir.
Ekonomi	Mal ve hizmet kavramlarını açıklayarak sınıflandırır.
Ekonomi	Millî geliri ve millî gelirle ilişkili temel kavramları açıklar.
Ekonomi	Türkiye ekonomisinde yaşanan belli başlı ekonomik krizleri kronolojik olarak sıralar.
Ekonomi	Türkiye’de gelir dağılımı bozukluğunun nedenlerini sıralayarak çözüm önerileri geliştirir.
Ekonomi	Türkiye’de verim düşüklüğü ile millî gelir arasındaki ilişkiyi belirtir.
Ekonomi	Üretim kavramını açıklayarak üretim faktörlerini sıralar.
Girişimcilik	Başarılı ve başarısız girişimcilik örneklerini değerlendirir.
Girişimcilik	Ekonomik yapı bakımından işletmelerin özelliklerini açıklar.
Girişimcilik	Fizibilite raporu taslağı hazırlar. Hazırlanan fizibilite raporunun yatırıma uygunluğu sınıfta sunulur.
Girişimcilik	Girişimci kavramını açıklar.
Girişimcilik	Girişimcileri destekleyen kurum ve kuruluşları belirtir.
Girişimcilik	Girişimciliğin avantaj ve dezavantajlarını açıklar.
Girişimcilik	Girişimciliğin sosyal hayattaki önemini açıklar.
Girişimcilik	İş ahlakına aykırı davranışları uyarır ve yasal tepkide bulunmayı alışkanlık hâline getirir. Girişimci ve tüketici bakımından yaşadığı çevrede karşılaşılan iş ahlakına aykırı durumlar ve yapılan yasal iş ve işlemler örneklendirilir.
Girişimcilik	İşletme türlerini sıralar. ... Hizmet Üreten İşletmeler ... Serbest Meslek ve Diğer Hizmet İşletmeleri
Girişimcilik	İşletmeleri işleyişleri bakımından sınıflandırır. Finans
Girişimcilik	İşletmelerin yasal statüsünü ve sorumluluklarını açıklar. Girişimcilerden, bankalardan ve diğer kredi kurumlarından kredi almak için istenen şartlarıortaya konur

Öğretim Programı	Kazanım
Girişimcilik	Temel ekonomi kavramlarını ve aralarındaki ilişkilerini açıklar. Konu ekonomi, ihtiyaç, kaynakların kıtlığı, fayda, piyasa (arz, talep, fiyat) kavramları ile sınırlandırılır.
İşletme	Bir tüketici olarak işletmelere müşteri memnuniyeti ile ilgili görüşlerini bildirmeyi alışkanlık hâline getirir.
İşletme	Fayda kavramını örneklerle açıklar.
İşletme	Finansman kaynakları arasındaki farklılıkları açıklar.
İşletme	Hizmet sektöründeki işletmelerin özelliklerini açıklar.
İşletme	İnsan kaynaklarını etkili biçimde kullanmanın gereğini açıklar.
İşletme	İşletme biliminin ekonomi bilimiyle ilişkisini açıklar.
İşletme	İşletmeleri üretilen mal ve hizmet çeşidine göre sınıflandırır.
İşletme	İşletmelerin çalışanlara karşı sorumluluklarını açıklar. Ücret, ihbar tazminatı ve kıdem tazminatı konusuna değinilir.
İşletme	İşletmelerin doğal kaynakları verimli kullanmalarının gerekliliğini açıklar.
İşletme	İşletmelerin kuruluşunda maliyeyle ilgili işlemleri sıralar. Gruplara ayrılan öğrencilerden diğer bir grup vergi dairesine giderek burada ilgili kişilerden işletmenin kuruluşu ile ilgili aşamalar, yapılacak başvurular ve düzenlenecek evraklarla ilgili bilgi toplarlar.
İşletme	İşletmelerin standartlara uygun mal ve hizmet sunmalarının önemini örneklerle açıklar.
İşletme	İşletmenin genel amaçlarını sıralar. Kâr elde etme
İşletme	İşletmenin özel amaçlarını sıralar. Personeline yeterli ücret vermek,
İşletme	Kâr amacı güden işletmelere örnekler verir.
İşletme	Kooperatif kavramını açıklar. Öğrenciler, kooperatif kavramının ne anlama geldiği hakkında beyin fırtınası yaparlar. Konut kooperatifleri ile fındık üreticileri kooperatifleri örnekleri üzerinde tartışarak kooperatif kavramına ulaşırlar.
İşletme	Pazarlamada dağıtım kanallarını açıklar. İthalat ürünlerinden örnekler verilir.
İşletme	Üretim kavramını örneklerle açıklar. Müteşebbis-kâr, sermaye-faiz, toprak-rant, emek-ücret kavramlarına değinilir.
İşletme	Üretimde gelir-gider ilişkisini örneklerle açıklar.

Öğretim Programı	Kazanım
İşletme	Verimlilik kavramını örneklerle açıklar. İşletmelerde verimliliği açıklamak için ham madde, sermaye, emek kavramları üzerinde durulur.
İşletme	Yerli malı tüketiminin ülke ekonomisine katkılarını açıklar.
Proje Hazırlama	Bilgiye ulaşmada araştırma yapmanın gerekliliğine inanır. Etkinlik Örneği: Öğrenciler, evlerde su damlatan musluklardan boşa akıp giden suların aile ve ülke ekonomisine olumsuz etkileri konusunda bildiklerini bir kâğıda yazarlar.
Proje Hazırlama	Proje hazırlamanın gerekçelerini açıklar. Etkinlik Örneği: Konu (problem) Yapılacak Proje Gerekçeleri 1. Okulda Enerji Isı Yalıtım Tasarrufu Projesi 2. Su Kaynaklarını Baraj İnşa
Sosyoloji	Atatürk’ün ekonomik sistemlerle ilgili görüşlerine örnekler verir. Ekonomi Alanında “Devletçilik” ve “Liberalizm” Öğrenciler cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik gelişim ile alınan mesafeyi sınıf içinde değerlendirirler.
Sosyoloji	Ekonominin toplumsal yaşamdaki önemini değerlendirir. [!] Enflasyonun nedenleri ve enflasyonun yol açtığı toplumsal sonuçlar açıklanır.
Sosyoloji	Toplumsal gelişmenin öğelerini tanır.(ekonomik büyüme, tabakalaşmalarda ki farklılaşmalar, insan hakları...)
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	Osmanlı Devleti’nin klasik dönemindeki ekonomik yapısını açıklar. a) Osmanlı Devleti’nin üretim ve arz yönlü ekonomi anlayışı gerekçeleriyle açıklanır.
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki ekonomik yapı ve yaklaşımları kavrar. a) Bu dönemde millî ekonomi modelinin oluşturulma gerekçeleri örneklerle ele alınır. b) Ekonomik bağımsızlık açısından Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan iktisadî yapı ve yaklaşımlar ile yapılan uygulamalar (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı gibi) üzerinde durulur.
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	İlk Türk İslam devletlerindeki ekonomik yapıyı açıklar. a) Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerinin ekonomik yapıları üzerinde durulur. b) İlk Türk İslam devletlerinin ticari faaliyetleri, kullanılan paralardan örnekler verilerek ele alınır.

Öğretim Programı	Kazanım
Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi	XVII. yüzyıl sonrası Osmanlı ekonomik yapısını kavrar. a) Üretim yapısındaki çözümlenin iç ve dış nedenleri kanıtlar (tarihsel metinler, istatistiki veriler) üzerinden ele alınır. b) Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde uygulanan para politikası ve taşış üzerinde durulur. ç) Avrupa'da başlayan Sanayi İnkılabı'nın Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir. d) "Düyun-u Umumiye"nin kuruluşu ve işleyişinin Osmanlı Devleti'ne ekonomik etkileri üzerinde durulur. e) Batıda ekonomik yaklaşımdaki değişimlere (merkantilizm ve makya-velizm) karşın Osmanlı ekonomik sisteminin durağanlığının nedenleri ve sonuçları örneklerle ele alınır.
Uluslararası İlişkiler	Ekonomik etkenlerin uluslararası ilişkilerdeki etkisini açıklar.
Uluslararası İlişkiler	Uluslararası alanda karşılaşılan insani sorunları sebep ve sonuçları açısından değerlendirir. "Sağlık ve Gelişmişlik" Geri kalmış ülkeler ile gelişmiş ülkeler bebek ölümleri, kişi başına düşen gelir gibi ölçütler açısından karşılaştırılır. Sağlık ile gelişmişlik arasındaki ilişki tartışılır.
Yönetim Bilimi	Daha önce uygulanmış örnek planları inceleyerek analiz eder. [!] Kalkınma planlarının ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişimindeki rolü vurgulanır.
Yönetim Bilimi	Kriz kavramının anlamını açıklar. Öğrenciler bir hafta önceden kriz kavramını değişik kaynaklardan araştırır. Daha sonra sınıfta 1999 Marmara depremiyle veya 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizle ilgili gazete yazıları gibi metinler üzerinden krizin tanımı, çeşitleri ve krizi doğuran nedenler incelenir.
Yönetim Bilimi	Öğrenciler sistem yaklaşımı ile oluşturulmuş ülke ekonomisi şemasını inceler. Daha sonra okul örgütünün sistem yaklaşımına göre şemasını çıkarır.
Yönetim Bilimi	Verimlilik ve etkililik kavramlarını yönetim bilimi açısından tartışır. Öğrencilerden bir hafta önce bir vakıf (Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi), dernek ve kâr amaçlı bir işletmenin örgüt yapısı ve çalışmalarıyla ilgili araştırma yapmaları istenir.

Seçmeli derslere ait öğretim programlarının büyük bir bölümünde ekonomi, hizmet, girişim ve kaynaklar ile ilgili kavramlar yer almaktadır. Astronomi ve Uzay Bilimleri ile Bilgi Kuramı öğretim programında ekonomiye; Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ile Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi öğretim programlarında ekonomik sistemler, krizler, kaynaklar ve ticari faaliyetlere; Demokrasi ve İnsan Hakları öğretim

programında tüketici ve ekonomiye ilişkin kazanımlara yer verilmiştir. Ekonomi, Girişimcilik, İşletme ve Yönetim Bilimi öğretim programlarında ekonomi, arz, talep, finans, döviz, para, enflasyon, üretim, finans, kaynak, mal, hizmet, kâr, tasarruf, gelir ve girişime ilişkin kazanımlara yer verilmiştir. Proje Hazırlama öğretim programında ekonomi ve tasarruf, Sosyoloji öğretim programında ekonomik sistemler ve ekonomi, Uluslararası İlişkiler öğretim programında ekonomi ve gelire ilişkin kazanımlara yer verilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Finansal okuryazarlığın bireysel ve toplumsal esenlik ve gelişimdeki katkısı günümüzde farklı araştırmalarla ortaya konmuştur. Finansal kavramlar hakkında temel bilgileri edinme ve finansal kavramları anlayabilmenin yanında finansal okuryazarlık, bireylerin finansal bilgi ve kanıta dayalı kararlar alarak finansal durumlarını yönetebilme becerisi ve ekonomik kaynakların doğru kullanımı anlamına gelmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015; Atkinson vd., 2012; Noctor vd., 1992; Worthington, 2006). Finansal okuryazarlık ile bireysel finans ve borç yönetimi arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur (Hastings, Madrian ve Skimmyhorn., 2012). Hem bireysel hem de toplumsal refahı etkileyen finans yönetimi hakkında, kamuoyunda temel düzeyde farkındalık oluşturmak ve hedef gruplar özelinde finansal becerileri kazandırmak amacıyla birçok ülkede finansal eğitim programları uygulanmaktadır. Ancak bu çalışmalar, daha ziyade üniversite öğrencileri ve yetişkinlere yöneliktir (OECD, 2014). Hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında değişen ihtiyaçlar ve gelecek öngörülere, finansal okuryazarlık ile ilgili farkındalık ve eğitim çalışmalarına daha erken yaşlarda başlanmasını gerekli kılmıştır.

Bu araştırmada Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve ortaöğretim kademesinde uygulanan ortak ve seçmeli derslerden seçilen 30 öğretim programı finansal okuryazarlık açısından incelenmiştir. Bu inceleme, 50 anahtar kavram çerçevesinde yapılmış olup anahtar kavramlar Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün UNICEF iş birliği ile yürüttüğü K12 Beceri Geliştirme Programı kapsamında hazırlanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nde yer verilen finansal okuryazarlık becerisi doğrultusunda belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen programlardan 20’sinde finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunduğu tespit edilmiştir. Bu programlardan 8’i ortak, 12’si ise seçmeli derslere aittir. Finansal okuryazarlık ile ilgili kavram bulunmayan 10 öğretim programının ise 4’ünün ortak 6’sının seçmeli derslere ait olduğu görülmektedir. Ortak derslere ait öğretim programlarında finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlar en fazla Coğrafya, Tarih ve Matematik öğretim programlarında yer alırken Biyoloji ve Sağlık

Bilgisi ve Trafik Kültürü öğretim programları finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara en az yer verilenlerdir. Seçmeli derslere ait öğretim programlarında ise finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlar en fazla İşletme, Ekonomi ve Girişimcilik derslerinde yer alırken Astronomi ve Uzay Bilimleri ile Bilgi Kuramı finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara en az yer verilen öğretim programlarıdır. Genel itibarıyla, finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara daha ziyade seçmeli dersler içinde rastlanması, pratikte seçmeli derslerin öğrencilerin ilgi alanlarına ve ders verecek öğretmenlerin branşlarına göre belirlendiği göz önüne alındığında, ilgili kazanımların ortak derslere kıyasla daha az öğrenciye ulaşacağı anlamına gelmektedir. Finansal okuryazarlığın günümüz dünyasında artan önemi göz önüne alındığında konunun ortak derslerdeki ağırlığının artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan incelemede, finansal okuryazarlık ile ilgili 50 anahtar kavramdan 37'sinin öğretim programlarında yer aldığı tespit edilmiştir; bununla beraber aralarında alışveriş, asgari, aylık, birikim, blok zincir, fintek, kazanç, maaş kelimelerinin de yer aldığı 13 kavrama ise incelenen öğretim programlarında rastlanmamıştır. Programlarda en fazla yer verilen kavramlar açısından bakıldığında, ortak derslere ait öğretim programlarında ekonomi ve kaynak kavramları; seçmeli derslere ait öğretim programlarında ise ekonomi, kaynak, hizmet ve girişim kavramları dikkat çekmektedir. Elde edilen verilere göre mevcut öğretim programlarında finansal okuryazarlığa dair kavramların sayısı ve çeşitlilik açısından sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca, öğretim programlarının hazırlandığı tarihlere bakıldığında ortak dersler ve seçmeli derslere ait programların bir bölümü 2018 yılında uygulamaya konmuş olsa da finansal okuryazarlıkla ilgili kavramların görece fazla yer aldığı ekonomi, işletme, girişimcilik gibi seçmeli derslere ait öğretim programları 2009'da hazırlanmıştır. Bu durum; fintek, blok zincir gibi özellikle son yıllarda kullanımı yaygınlaşan kavramların öğretim programlarında bulunmayışını açıklamaktadır.

Sınıf düzeylerine göre finansal okuryazarlık ile ilgili kavramların öğretim programlarında bulunma durumu incelendiğinde en fazla 12. ve 11. sınıf düzeylerinde bulunduğu, buna karşın en az 10. sınıf düzeyindeki derslerde yer aldığı görülmektedir. Daha ziyade ortak derslerin yer aldığı 9 ve 10. sınıf düzeylerinde finansal okuryazarlık ile ilgili kavramlara öğretim programlarında daha fazla yer verilmesi, görece fazla öğrencinin ilgili kazanımları edinmesini sağlayacaktır.

Son yıllarda finansal okuryazarlık ve ekonomi eğitimi çeşitli kurumlarca verilmektedir. Başta, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, finansal okuryazarlık ve ekonomi eğitimiyle ilgili çalışmalarıyla toplumsal farkındalık ve bilinç oluşturma yolunda önemli adımlar atmaktadır (TCMB, 2018). Borsa İstanbul tarafından hazırlanan eğitim içerikleri de finansal okuryazarlığın artırılması ve potansiyel yatırımcı-

ların bilgilendirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca hazırlanan içeriklerin, TRT EBA TV Lise kanalında öğrencilerin istifadesine sunulmuş olması öğrencilerde tasarruf bilincinin oluşturulması ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesini desteklemektedir (BIST, 2020). Diğer taraftan, Bakanlığın son yıllarda özellikle 21. yüzyıl becerileri ve finansal okuryazarlık gibi ilgili diğer okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi hususuna önem verdiği; farklı birimlerce yürütülen çalışmalarda öğretim programlarından uzaktan eğitim platformlarına, öğretmen eğitimlerinden öğretmenlere yönelik etkinlik kitaplarına kadar geniş bir yelpazede okuryazarlık becerilerinin gelişiminin desteklenmesi amacıyla çeşitli faaliyetler yürütüldüğü bilinmektedir. Bunlardan özellikle, K12 Beceri Geliştirme Programı kapsamında hazırlanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nin önümüzdeki süreçte öğretim programları ve öğrenme süreçleri üzerinde etkileri olacaktır. Bununla birlikte, Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne okul yöneticisi ve öğretmenlere yönelik hazırlanan Finansal Okuryazarlık Becerileri Etkinlik Kitabı konuyla ilgili dersler ve yapılacak faaliyetler için önemli bir kaynak niteliğindedir (OGM Materyal, 2023). Diğer taraftan, Bakanlığımıza bağlı okul ve kurumlarda görev yapan öğretmenlerin finansal okuryazarlık konusunda bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA)’nda konuyla ilgili uzaktan eğitimler bulunduğu gibi öğrenciler için de Borsa İstanbul tarafından hazırlanan içerikler TRT EBA TV Lise kanalında yayınlanmaktadır.

Netice itibarıyla incelenen öğretim programlarından yola çıkıldığında ve finansal okuryazarlık kavramının hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında bireysel ve toplumsal faydası göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu okuryazarlık becerisine dair kavramların en az seçmeli dersler kadar ortak derslerin programlarında da ve özellikle alt sınıflarda yer almasının daha fazla öğrencinin finansal okuryazarlık becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, K12 Beceri Geliştirme Programı kapsamında hazırlanan K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli’nde yer verilen okuryazarlık becerilerinden olan finansal okuryazarlık becerisinin ilerleyen süreçte öğretim programlarında daha fazla yer edineceği beklenmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan yola çıkılarak aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir;

- Farklı öğretim kademelerinde ve sınıf seviyelerinde finansal okuryazarlık ile etkinlik kitaplarının hazırlanması,
- Bakanlığa bağlı EBA, OGM Materyal gibi eğitim portallarında diğer okuryazarlık becerileriyle birlikte finansal okuryazarlıkla ilgili dijital oyunlar gibi, öğretici ve eğitici içeriklerin yer alması,

- Özellikle finansal okuryazarlık becerilerinin ağırlıklı bulunduğu seçmeli dersleri verecek öğretmenlerin hizmetiçi eğitimlerle sertifikalandırılması,
- Finansal okuryazarlık becerileri ile ilgili seçmeli ders çeşidinin artırılması,
- Yaygın eğitim alanında verilen kurslar arasında finansal okuryazarlık becerilerinin gelişimini destekleyecek kursların çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Mevcut sistemde kullanılmakta olan seçmeli ders öğretim programları ile ortak ders programlarının K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli'ne göre güncellenmesi.
- Öğretim programlarının K12 Beceriler Çerçevesi Türkiye Bütüncül Modeli'ne göre güncellenmesinin ardından yeni öğretim programlarındaki kazanımlar ve okuryazarlık becerilerine yönelik hizmetiçi eğitimlerle öğretmenlerin bilgi ve birikimlerinin geliştirilmesidir.

Ayrıca, bu çalışmanın sonuçlarından yola çıkılarak yeni yapılacak araştırmalar için şu konu önerileri ön plana çıkmıştır:

- Farklı öğretim kademeleri ve okul türleri düzeyinde öğrencilerin ve öğretmenlerin finansal okuryazarlık düzeyini saptamaya yönelik araştırmalar yapılması,
- Finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik üst politika belgeleri çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmaların etki analizlerinin yapılması,
- Farklı ülkelerin öğretim programlarının finansal okuryazarlık becerileri bağlamında incelenmesi,
- Farklı ülkelerde finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi amacıyla öğretim programları dışında yapılan çalışmaların incelenmesi.

Kaynakça

- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal okuryazarlık-f finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 585-599.
- Altıntaş, K. M. (2008). *Bireysel yatırımcılar açısından finansal eğitimin önemi*. Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Sigorta Yayınları.
- Atkinson, A. and F. Messy (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) pilot study, OECD working papers on finance, insurance and private pensions*. No. 15, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>.

- Atkinson, A. and Messy, F. (2013). Promoting financial inclusion through financial education: OECD/INFE evidence, policies and practice, *OECD working papers on finance, insurance and private pensions*. No. 34, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en>.
- Bağcı, H. ve Kahraman, Y. E. (2020). The effect of gender on financial literacy. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (4), 492-503. DOI: <http://dx.doi.org/10.29106/fesa.615866>
- BIST (2020, 25 Aralık). *Borsa İstanbul Finansal Okuryazarlık Videoları Eba Tv Lise Kanalında*. <https://borsaistanbul.com/tr/duyuru/3263/borsa-istanbul-finansal-okuryazarlik-videolari-eba-tv-lise-kanalinda>
- Bodie, Z. (2006). *A note on economic principles and financial literacy [Networks Financial Institute Policy Brief]*. No. 2006-PB-07. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.923561>
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9, 27-40.
- Cole, S., Sampson, T. and Zia, B. (2009). *Financial literacy, financial decisions and the demand for financial services: evidence from India and Indonesia*. Harvard Business School Working Paper.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
- Çam, A.V. ve Barut, A. (2015). Finansal okuryazarlık düzeyi ve davranışları: Gümüşhane Üniversitesi önlisans öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 4 (7), 63-72.
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve Sönmez, H. (2014). Lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin araştırılması: Türkiye örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (4), 113-125. DOI: <http://dx.doi.org/10.18037/ausbd.00957>
- Fettahoğlu, S. (2015). Hane halkının finans eğitimi ve finansal okuryazarlık düzeyleri üzerine Kocaeli’nde bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), 101-116. DOI: <http://dx.doi.org/10.25095/mufad.396581>
- Gökmen, H. (2012). Finansal okuryazarlık. *Hiberlink Yayınevi*.
- Hastings J.S., Madrian B.C., and Skimmyhorn W.L. (2012). Financial literacy, financial education and economic outcomes, Annual Review of Economics [Wor-

- king Papers]. *Annual Reviews*, 5(1), 347-373. DOI: <https://doi.org/10.3386/w18412>
- Hathaway, I. and Khatiwada, S. (2008). *Do financial education programs work? working paper 08-03, federal reserve bank of cleveland [working paper]*. No. 08-03. DOI: <https://doi.org/10.26509/frbc-wp-200803>
- Karabacak, S. (2015). Türk kurumsal yönetim yapısı düzleminde finansal okuryazarlığın şirket yönetim kurulları iş süreçlerindeki rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 1-7. DOI: <http://dx.doi.org/10.18037/ausbd.25871>
- Klein, V. (2007). *Making sense of financial education* [Unpublished dissertation]. University of Pennsylvania.
- Lewis, S. and F. Messy (2012). *Financial education, savings and investments: an overview [working papers]*. No. 22, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k94gxrw760v-en>
- Lusardi, A. (2006). *Financial literacy and financial education: review and policy implications [policy brief]*. Networks Financial Institute at Indiana State University
- Lusardi, A. (2008). *Financial literacy: an essential tool for informed consumer choice? [working paper]*. Harvard University. DOI: <https://doi.org/10.3386/w14084>
- Lusardi, A., and Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance*, 14(4), 332-368
- MEB, (2023a). *K12 beceriler çerçevesi Türkiye bütüncül modeli*. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Yayınları.
- MEB (2023b). *Finansal okuryazarlık becerileri etkinlik kitabı*. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Yayınları.
- MEB (2018, 1 Ocak). *MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ortaöğretim öğretim programları*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Merriam, S. B. (1988). *Case study research in education: A qualitative approach*. Jossey-Bass.
- Noctor, M., S. Stoney, and R. Stradling, (1992). *Financial literacy: A discussion of concepts and competences of financial literacy and opportunities for its introduction into young people's learning* [NFER Report]. National Westminster Bank 21-24.

- OECD/INFE (2011). *Measuring financial literacy: Questionnaire and guidance notes for conducting an internationally comparable survey of financial literacy* [Report]. OECD Publishing.
- OECD/INFE (2012). *Financial education in schools* [Report]. OECD Publishing.
- OECD/INFE (2014). *International survey of G20, core competencies framework on financial literacy for adults financial literacy competencies* [Report]. OECD Publishing.
- OGM Materyal (2023, 18 Mayıs,). *Okuryazarlık becerileri etkinlik kitapları*. <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kutuphane/okuryazarlik-becerileri>
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- SPK (2014, 2 Aralık). *Finansal eğitim ulusal stratejimiz*. <https://spk.gov.tr/duyurular/basin-duyurulari/2014/finansal-egitim-ulusal-stratejimiz-oecd-infe-uye-ulke-leri-ile-paylasildi>.
- Şantaş, F. ve Demirgil, B. (2015). Ekonomi okuryazarlığı düzeyinin tespitine ilişkin bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, (48), 46-60.
- TCMB (2014, 5 Haziran). *Finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları*. <https://www.tcmb.gov.tr/>
- TCMB (2018, 12 Ekim). *Herkes için ekonomi*. <https://herkesicin.tcmb.gov.tr/>
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (3) , 1203-1222 . DOI: 10.17153/oguiibf.617547
- Worthington, A. C. (2006). *Predicting financial literacy in Australia*, [Financial Services Review]. University of Wollongong, Faculty of Business and Law.
- Willis, L. E. (2008), *Evidence and ideology in assessing the effectiveness of financial literacy education*. [Legal Studies Paper] No:2008-6 October, Loyola Law School.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.